

Földfogyatkozás, avagy évfordulós tűnődések

Trianonról másképp

Nap- és holdfogyatkozás mellett miért ne beszélhetnénk földfogyatkozásról? Elvégre az óceánok, a tengerek és a folyók időnként kiöntenek, majd zsugorodnak, ugyanígy a birodalmi és az országhatárok földrajz és népesség tekintetében egyaránt. Szent Ágoston szerint: „A jelen, ha mindig az maradna, s nem zuhanna a múltba, idő helyett maga az örökkévalóság lenne.” Ugyancsak ő írta: „A jelen nem más, mint emlékeink és várakozásaink egyvelege.”

Meggyőző szavak.

Ehhez társítható Kertész Imre utolsó közléseinek egyike, miszerint: „Minden civilizáció eléri az érettség bizonyos fokát, ahol már nemhogy nem képes önmagát megvédeni, hanem érthetetlen módon saját ellenségeit imádja.” (Az író ezzel ki is váltotta rajongói dühödöt elhatárolódását.) Tekintve, hogy az egyik évforduló az idén százéves trianoni békediktátum, másik a harmincadik éves rendszerváltozás, tán érdemes az idézett mondatokat mindkettőre vonatkoztatni. Kezdve azzal: a totális nemzeti egység Szt. István és Koppány, a kereszténység és a pogány hitvilág küzdelmei óta illúzió. Az Árpád-ház trónharcai még hatalmi villongások, ám a Muhit és Mohácsot megelőző felelőtlenység nem az. Döbbenetes, hogy utóbbi vészhelyzet egyvalakit riaszt, ráadásul egy idegent: a talján Antonio Giovanni da Burgio pápai legátust. A báró a török terjeszkedést megtapasztalva időben figyelmezteti Európát, összefogásra buzdítja a széthúzó főurakat, a királyt saját vagyonából támogatja, a Szentszéktől ötvenezer aranyat csikar ki, hogy a pénzen cseh és morva számszeríjászokat fogadjon – mindhiába. Ennek az embernek Magyarországon még egy árva emléktáblája sincs.

Az újabb töréspont következmény: a nemzeti királyság és a Habsburgokat trónra juttatók küzdelme – évszázadokon át –, majd az Európa-szerzte kiobbant reformáció–ellenreformáció háborúskodás, nálunk főképp szellemi eszközökkel; a pre-reformkor és a reformkor csatározásai, végül a kiegyezéskori önsorsrontó

WODIANER-NEMESSURI ZOLTÁN (1948) író, forgatókönyvíró, kommunikációs szakértő. Legutóbbi regénye: *Alkony, 1580–1605* (Hitel Könyvműhely, 2019).

parlamentari viaskodás, mely az országot Trianonig taszigálja. A parlament sorozatos obstrukciói kirívó példái a véderőtörvény kapcsán Ugron Gábor és a 48-asok pártos felelőtlensége, majd Ady Endre harca Tisza István ellen, Jászi Oszkár meg a radikális-ateista Galilei Kör aknamunkája és a magyar politikai osztály ijesztő züllése. Olykor úgy érzem, a rövidlátás magyar átok. Nem vigasz, de lássuk be: a két világháború, a hidegháború meg a vietnami, a közel-keleti, a délszláv és az ukrainai polgárháborúk tanulságai nyomán egyúttal világ- és európai jelenség. Összegezve: a zavaros kollektív emlékezetre nézve Szt. Ágostonnak és Kertész Imrének egyaránt igaza van: a népek sem a megszépítő, sem a rettenetes múltból nem okulnak – mi, magyarok sem.

Károly Róbert, Nagy Lajos és Korvin Mátyás után az Osztrák–Magyar Monarchia rendies jellegével és antagonizmusaival együtt a közép-európai, benne a Kárpát-medencei fejlődés évszázados csúcspontjának tekinthető gazdasági-kulturális értelemben egyaránt. Az említett korszakokat szükségszerű (?) hanyatlás, végül bukás követte. A Monarchia szétverésén oly sokan munkálkodtak Kossuth Lajostól (Cassandra-levél Deák Ferenchez) Eduard Benešig és Nikola Pasić-ig, a függetlenségre vágyó kis nemzetektől az antantig és egy csekély létszámú pacifista-internacionalista hazai csoportig, hogy pusztá felsorolásukhoz külön tanulmányra lenne szükség. Számtalanszor leírták, hogy a trianoni rablóbéke közvetlen kiváltó oka az első világháború rettenetes véráldozatát követő társadalmi meghasonlás, az ún. őszirózsás felkelés, a naiv, kétbalkezes Károlyi Mihály, az egykori törzskari ezredes, Linder Béla hadügyminiszter és társaik alkalmatlansága, végül a Tanácsköztársaság rémtettei, illetve azok nemzetközi megítélése. Az előzmények közt jelen van a csalóka ígéretek özöne, köztük Eduard Beneš méltányossággal és megbékéléssel csábító ajánlatai a felvidéki magyarságnak, főképp a nyugati sajtónak és a békediktátum szerzőinek. Kivált álságosak 1918-ban a gyulafehérvári román nagygyűlés deklarációi: teljes körű nemzeti szabadság, anyanyelvi oktatás és ítélkezés, arányos népképviselő, sajtó, gyülekezési és egyesülési szabadság stb. Az okok közt nem utolsó a Habsburgok és a Német-római Birodalom ellen fél évezrede izzó francia bosszúvágy, a britek térségünket hagyományosan megosztó politikája, a cári Oroszország bukása, a polgárháború és a bolsevizmus térnyerése.

Kevesebb szó esik a Magyar Királyságot kívülről befelé roncsoló ellentétekről. Köztük a románság tömeges Erdélybe településéről, francia tőkével megtámogatott bankjaik és bizánci stílusú politikusaik offenzívájáról s a nagyszerb, általában a délszláv és a cseh(szlovák) nacionalizmus hazai terjedéséről a magyar parlamentben is. Mindazon jelenségekről, melyekről politikusaink jóformán tudomást sem vesznek. A vágyvezérelt közgondolkodásra jellemző a maga idején hallatlan népszerű Rákosi (Kremsner) Jenő 30 millió Kárpát-medencei magyart, mi több: „magyar birodalmat” vizionáló elgondolása (Schöpflin Aladár szerint: „Népszerűsége példátlan, Kossuthéval vetekszik, írása a közérzés egyetemes kifejezője”). Ezzel szemben Bánffy Miklós nagyszabású, brutálisan őszinte Erdély-trilógiájában kinevezett székellyföldi „magyar őrszemekről” ír,

akiknek a feladata, hogy a román többségű, főképp havasi megyékben az oláhokat szemmel tartsák. Ehelyett mutyiznak a román tőkével és kihelyezett ágenseikkel, beleértve az uzsorásokat, a harcias pópákat és a néptanítókat. Később József Attila okkal-joggal írta: „Sok urunk nem volt rest, sem kába, / birtokát óvni ellenünk / s kitántorgott Amerikába / másfél millió emberünk.” Ha annyi nem is, sokan voltak. Nekünk túl sokan. A veszteség legföljebb a skótokéhoz, az írekéhez és a skandinávokéhoz hasonlítható, előbbieknél ráadásul jóformán a nyelve is megsemmisült. Ezer párszáz éves kultúrákról van szó. Nem melleleg az írek a kereszténység és az írásbeliség kontinentális terjesztésében oroszlánrészt vállaltak. Csakhogy nekik, a walesieknek, Langue ‘d Oc népének és a bretonoknak nem volt egy Sylvester Jánosuk, aki 1539-ben leírta: „El volt rejtve idáig anyanyelvünk kincsesládája, amelyet most találtuk meg... Ha nem vonakodunk élni vele, hamarosan koldusszegényekből dúsgazdagokká válhatunk.” Széchenyi Istvánjuk sem volt, aki egy tudós társaság létrejöttéhez elsőként helyezte kilátásba: „nemzeti nyelvemnek gyarapítására egy egész esztendei jövedelmemet ajánlom”. Majd megszületik Kőváry László erdélyi történetíró szállóigévé nemesült mondása: „Nyelvében él a nemzet.” Jó fél évszázaddal később Németh László a magyar irodalmat a pusztán magyar nyelvűvé csökkent irodalomtól félti.

A szellemi zsugor kevéssel az első világháború kitörése előtt tetten érhető. Egy Harsányi (Hlavács) Kálmán nevű drámaíró-verselő-színikritikus 1911-ben meglehetősen vitriolosan a magyar írók négy fő típusáról ír. „Első [...] a legszentebb hagyományainkat híven ápoló, de minden modern törekvéstől, merészebb újítástól húzódozó írók csoportja. Csupán fenntartók, de nem teremtő erők. [...] Második típus az európai majom. Akinek minden jó, minden szép, minden utánzásra méltó, aminek idegenben híre ment, és minden silány, minden nevetségesen nemzetiszín pántlikás, amire a magyar lélek ütötte bélyegét. (Napjainkban kivált ismerős állapot, nemdebar?) „Harmadik főtípus az európai magyar. Aki csak alig észrevehetően röstelli, hogy nem valamelyik nagy nyugati nemzet fia. Ez a típus nem karakter, tehát szintén nem teremthet igazi, legfeljebb divatos nagyságokat. [...] A negyedik típust az áthidaláson átröpíti a maga egyetlen szárnycsapása. Ez a típus nem tiporja meg a valóban szent hagyományokat, de nem is bálványozza. Elhalad mellettük, nehogy eltérítsék, csak a kalapját emelint meg illő tisztelettel. Azonban nem ünnepel kalaplengetve mindent és mindenkit, amit vagy akit Európa felkapott, de nem is fordít neki tüntetően hátat...” Végül érdemes közölni e hosszúra nyúlt idézet utolsó néhány mondatát: „Százán mesterkednek azon, hogy becsempésszenek minket a kultúrált Nyugat nemzetei közé. És nyugaton mégiscsak jöttment vendégként túrik meg azt a néhány közepes talentumot. [...] De ha terem [...] még néhány magyar lángész, aki előtt leborul Európa, akkor majd hirtelen kiderül, hogy Magyarország is nyugaton van.”

Fene gondolná, hogy efféle tūpontos gondolatok születtek már 1911-ben. Csengey Dénes nyolcvan évvel később írta: „Európát, nemzeti kultúránk örök felettes énjét nem érdeklik a lábuk alatt buzgó tanítványok, a fürge utánzóok...”

Magyar világnagyságok teremtek Harsányi majd Csengey korában és bőven azóta is, de az alantas tömegszórakoztatás a kultúra elsekélyesedése és a művészetek botránygerjesztő agresszivitása minden korábbinál erőteljesebben terjeszkedik. Ezért érdemes rámutatni arra, hogy a jelenség korántsem újkeletű és jócskán hozzájárult a Trianont megelőző és követő lélekvesztéshez. Ahhoz, amitől Illyés Gyula, Hamvas Béla és sokan mások óvtak, ma pedig azok a magyar írók és költők, akik valahogy sose jutnak el az európai olvasókhoz, és könyveik példányszáma is jócskán hagy kívánnivalót maga után. Munkáikból film, tévéjáték, színházi bemutató ritkán jön létre. Csekély vigasz, hogy korábban és a két világháború között mégiscsak jobban álltunk, ma viszont... Végvári harcok folynak.

A nemzeti kultúrájánál maradva: a századforduló érvényes, maradandó alkotásai mellett báloz a dekandencia és a silányság. Akkoriban kezd megizmosodni a bulvársajtó és a filléres regény, mígnem tömeges keresletet generál. Az olcsó kabaré, az orfeum, a bokrétás-hazaffyas népszínház és a gyöngécske operett arra való, hogy kiszolgálja a világvárossá fejlődő Budapest és a vidék kispolgárságát; azt a zugprókátorokra, kishivatalnokokra, szatócsokra és vicház-mesterekre szabott ízlést, mely rohamos terjedését a valódi művészet sem képes legalább lassítani. Az eladósodó dzsentri és a dáridózó huszártiszt utánzása már-már elnyom minden tiszta hangot, ugyanakkor felgyorsítja a magyar falu kulturális lemaradását és a népművészet térvésztesét. Szerencsére Vikár Béla etnográfus már népdalokat gyűjt, Bartók Béla és Kodály Zoltán ugyanúgy, mondhatni, a huszonnegyedik órában. Mikszáth Kálmán, Tömörkény István, Vajda János és jeles pályatársaik még alkotnak, de míves irodalmunkat mindinkább a csatározások és a botrányok határozzák meg. Hiába veti harcba Herczeg Ferenc lapja, az *Új Idők* Sebők Zsigmondot, Beöthy Lászlót, Bródy Sándort, Ambrus Zoltánt, Csathó Kálmánt, Kassák Lajost és saját kiadású 24 kötetes lexikonát. A lap indulásakor Gárdonyit és Jókait közöl (más kérdés, hogy 1914 nyaratól háborús szócsóvé formálódik). Hiába a nagybányai iskola és a gödöllői magyar szecesszió, Róth Miksa üvegmunkái, Ady betörése új idők új dalaival, Munkácsy Mihály, Ferenczy Károly, Thorma János, Mednyánszky László és a kigúnyolt Csontváry Kosztká Tivadar piktúrája, Lechner Ödön építészete, a Nyugati pályaudvar Eiffel csarnoka és sok más, a tisztánlátást egyfelől a múltba kövesedett akadémiizmus, másfelől a giccs akadályozza. Mindezeknek természetesen megvannak a nyomasztó politikai vetületei. A vizketeg parlamenti képviselő, a kiebrudalt lateiner hivatalnok, az állástalan jogász, a sarki fűszeres négy elemít végzett fiacskája máról holnapra újságíróvá vedlik, és vezércikkben támadja a két Tiszát, Széll Kálmánt és Wekerle Sándort. Krúdy Gyula Kun Béláról írja: „köpcös erdélyi reporter”. A gazdasági fellendülés és a rohamos építkezés az országot álomba ringatja, s a horizonton gyülekező viharfellegek helyébe kancsalul festett egeket vízionál. Az 1878. évi boszniai okkupáció, „Európa lőporos hordójának” gyors bekebelezése évtizedekkel később is fényes haditettnek minősül, mely elfedi az Osztrák-Magyar Monarchia háborús felkészületlenségét és a súlyosbodó nemzetiségi ellentéteket.

A kávéház megteremti a politikai gyűldét, mely a nap huszonnégy órájában a nagyhangú kocsmapolitizálás kedvelt színtere. Oda gyökerez a felelőtlen uszítás, melyet az ánglius Seton Watson hírlapíró, jóformán az egész nyugati sajtó és a hazai ellenzék kéjjel torzít a magyar kormány hivatalos álláspontjává. Itthon és külföldön sikeresen demonizálja Tisza István miniszterelnököt, az egyetlent, aki a majdani összecsapástól a történeti Magyar Királyság megmaradását félti.

Mindmáig ritkán hangoztatott tény: az első világháború nem annak kitörésekor kezdődött, még csak nem is a szarajevói merénnyel, hanem a nagyhatalmak súlyosbodó érdekellentéteivel és a kölcsönös fegyverkezéssel. A Német Császárság az egyesítés után Európa vezető hatalmává fejlődött, ami közvetlenül sértette Franciaország, Nagy-Britannia és a cári Oroszország érdekeit. A századfordulóra jelentősen csökkent a brit ipari kibocsátás, míg a németeké robbanásszerűen nőtt. Sir Edward Grey angol külügyminiszter 1906-ban megállapította: a háború a német egység miatt elkerülhetetlen. A brit világbirodalom szerződéseinek tucatjaival próbálta Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia mozgásterét szűkíteni, mi több, a két államot bekeríteni. Franciaország az orosz fegyverkezést sok millió aranyfrankos kölcsönrel támogatta. A britek a korábbi német-osztrák-orosz együttműködést gazdaságpolitikai-diplomáciai eszközökkel akadályozták. Ugyanakkor Németország erőteljes flottaépítő programba kezdett, hogy a fenyegető brit tengeri dominanciát ellensúlyozza. Hadereje korszerűsítésébe kezdett az Osztrák-Magyar Monarchia is, csak hogy a hazai törekvést parlamenti viszonyaink rendre megakadályozták. A marakodást főképp a sajtó szította és azok a tajtékként fölhabzó politikusok, akik a felelősséget hírből sem ismerték. Ha az ember az akkori országgyűlési jegyzőkönyveket olvasgatja, nem csak elképed és megbotránkozik. Visszamenőleg is rémülten tapasztalja, hogy a magyar politikai osztály jelentős hányada elvesztette a józan ítélőképességét. Mint azóta annyiszor, a politikai hisztéria és a csodavárás bizonyul meghatározónak. Andalító zsongás, múltba révedés, szittyakürtös harsogás mind azt szolgálja, hogy a „boldog békeidőket” legtöbben örökkévalónak higgyék, végül eljussanak a háború önfeledt akarásához. 1914 tavaszán százezrek követelik a harc megindítását egy osztrák főherceg és felesége szarajevói meggyilkolása miatt. A tüntetőkben föl se merül, hogy a recsegő-ropogó Monarchia és a magyar területi integritás soha nem látott veszélyben forog.

A trianoni békediktátum ősforrása a tájékozatlanság és délibábos hiedelmeink, melyek nem egyszer váltak a magyar balsors okozóivá. Nem beszélve a galiciáner zsidóság elenyésző, ám annál hangosabb pauper-internacionalista csoportjáról, melynek az uszításban, a sajtó ferdítéseiben, később az ún. őszirózsás felkelés kirobbantásában, majd a bolsevik tanácskormány kierőszakolásában oroszlánrésze volt. Mígnem az akkor közel egymillió magyar zsidóságot a kommün és Trianon következményei éppúgy sújtották, mint az összes Kárpát-medencei országlakost. A föld- és lélekfogyatkozást az új határokon kívül rekedt gyárosoktól és bankároktól a kistisztviselőig, a szatócsokig, a falusi kocsmá-

rosokig és a nyúlbozszedőig valamennyien megszenvedték. Utóbbi rétegről szól Nyirő József egy drámai erejű novellája: *Uz Bence és az ágrólszakadt zsidó fuvaros története*. Az új román, csehszlovák, délszláv és osztrák, sőt az 589 négyzetkilométert elcsatoló lengyel hatalom őket is üldözendő magyaroknak tekintette (nem ok nélkül, mert az asszimiláció addigra nagyjából befejeződött).¹

Trianon hazugságokból és bűnből fakadt, itthon és külföldön egyaránt. Mindezekről közvetlen utóélete se mentes. Csak egy példa: Ausztriában egy 1921-es belügyminiszteri rendelet kihirdette, miszerint „állampolgárságot csak is az azonos nyelvű és fajhoz tartozók kaphatnak” – vagyis zsidók nem. Ez az osztrák békeszerződés egyik sarkalatos pontja. A bűnbakképzés nálunk is hamar megindul az első világháború több mint 16 000 zsidó hősi halottja ellenére. Pusztán azért, mert a tanácskormány 35 népbiztosa Garbai Sándor elnök kivételével mind zsidó származású, de nem zsidó tudatú ateista bolsevik. Az általanosító, irracionális gyűlöletet az is fokozza, hogy a Bécsbe, Berlinbe, Párizsba, végül Moszkvába menekültek nem szűnően uszítanak Horthy Miklós és kormányai ellen. Rágalmaikat Európa-szerte csatakürtként harsogják, mígnem a kommunizmus és a rohamosan terjedő náciizmus a földrészt új veszélyforrásokkal szembesíti.

Ami a magyar állam védekezésképtelenségét illeti, annak kirívó példája a Kárpát-medencei nem magyar népesség türelmes integrációjának elmaradása vagy legalább részben megbékítésük. Az ellenfele imádata pedig – többek közt – a brit, általában a nyugati politikára tényleges befolyást aligha gyakorló Lord Rothermere médiamágnás hirtelen támadt népszerűségében s a vele kapcsolatos illúziókban nyilvánul meg. Csekély vigasz, hogy a közvélemény minden szalmaszálba kapaszkodni próbál. Reménysugárnak hisz egy-egy apró szikrát – ami lelkileg érthető –, de az európai, főképp a közép-európai realitásoktól messze esik. A védképesség súlyos megfogyatkozása a Károlyi-kormány létrejöttében, az ingatag jellemű, a vészhelyzetben ostobán pacifista gróf fölmagasztalásában, Linder Béla törzskari ezredes hadügyminiszterré kinevezésében, azonfelül számos művész és csúcsértelmiségi társutas fellépésében is jócskán megtapasztalható. Ady Garami Ernő szociáldemokrata politikusnak, később a Károlyi-kormány miniszterének ajánlott versét („Rohanunk a forradalomba”) 1916-ban írta. Első négy sora Tisza István miniszterelnökről: „Mind a sorsé, szeressétek, / Őt is, a vad geszti bolondot, / A gyújtogató csóvás embert, / Úrnak, magyarnak egyként rongyot...” Költőóriásról lévén szó, a hatás nem marad, nem maradhatott el.

A háborúban megnyomorított katonák kezdeti lelkesedésének valós oka van, de vezetőik árulása menthetetlen. Ugyanakkor tény, hogy a trianoni békediktátum a világháború magyar vér- és hadifogoly-veszteségének, az összeomlásnak, az anarchikus állapotoknak és a bolsevik terrornak is köszönhető.

1 Borsi-Kálmán Béla: *Zsidók Temesvárott... és széles e világban*. Esszék a magyar-zsidó (zsidó-magyar) szimbiózis történetéből. Budapest, 2014, Lucidus Kiadó.

A külső okokról annyi helytálló elemzés látott napvilágot, amennyit felsorolni sem könnyű. Saját portánk előtt söprögetni még nehezebb, de a százéves évfordulón a tisztázó vita s az álláspontok ütköztetése nemcsak szükségszerű, elkerülhetetlen. A magam részéről úgy vélem, a tanulságot levonni és továbblépni kétféleképp lehet. Egyrészt a Kárpát-medencei magyar összetartozás elkölt szorgalmazásával a tudomány, a kultúra és a gazdaság minden területén, másrészt azzal, hogy Trianont Mohácshoz és elbukott szabadságharcainkhoz hasonlóan megtartjuk a nemzeti emlékezetben.

A rendszerváltozás keservei

Felemásra sikeredett, tele buktatókkal. Maga a nem szűnő vita is álságos: rendszerváltás vagy rendszerváltoztatás? Legfeljebb arra jó, hogy elfödje az átalakulás kínjait, melyeken túllépni és a súlyos gazdasági-társadalmi válságból kikecmeregni hosszabb ideig tartott, mint a Trianon-trauma nyomán helyzetünk megszilárdítása. Bethlen István, Klebelsberg Kunó, Teleki Pál, Nagyatádi Szabó István és mások küzdelmei a magyar társadalmat tízegynéhány év alatt a kényszerpályáról ugyan kivezették, de az erősödő nácizmus az országot ismét kutya-szorítóba préselte. A később tragikusnak bizonyult olasz-német-magyar szövetkezés is Trianon hordaléka: elcsatolt területeink és népességünk visszaszerzése össznépi óhaj, amit egyetlen magyar kormány sem hagyhatott figyelmen kívül.

1942-ben megszületett az ún. harmadik utas politika, Wilhelm Röpke koncepciója, nálunk Kovács Imre, a népi mozgalom jeles írója, parasztpárti politikus, Barankovics István országgyűlési képviselő, a Demokrata Néppárt elnöke és mások értelmezésében. Követendő irányként a nyolcvanas évek elején-közepén támadt föl, sajátosan az MSZMP „népi szárnya” részéről is, mígnem járhatatlannak bizonyult. Ugyanígy Németh László kert-Magyarországa, majd az MDF első elnöke, Bíró Zoltán javaslata, az alkotmányozó nemzetgyűlés. Utóbbihoz „csupán” a forradalom elmaradása, a Nyugat beleegyezése és a lombosodó pártkezdemények jóváhagyása hiányzott.

Antall József miniszterelnök hírhedt szarkasztikus megjegyzése szerint „Az ember gatyát vált, nem rendszert.” A születő MDF-et három tendenciától óvta: az opportunizmustól, a doktrinárségtől és a kocsmapolitizálástól. Támogatója, később „tiborci panaszosnak” titulált ellenfele, Csoóri Sándor *Forgácsok a földön* című 2010-ben kiadott esszéjében így nyilatkozott: „Legtiszteletesebb, ha kijelentem: engem az első körben kiütött a demokrácia.” Ezen se csodálkozhatunk. A nagyhatalmi alkukkal és a pártállam agóniájával hirtelen ránk szakadt robbanásszerű átalakulás nemcsak a költőt, munkanélkülivé vált milliókat ütött ki. A magyar gyáripar- és feldolgozóipar elkótyavetyélése, a szélsőes piacnyitás, a Fekete János-féle adósságcspda, a téeszparasztság kárpótlásnak csúfolt kisemmizése mind egy-egy nehezen gyógyuló ragya a hon amúgy sem fénylő ábrázatán. Részint gyalázat, részint ostobaság Pozsgay Imre javaslata, a nemzeti

vagyonleltár elmismásolása, netán annak tudatos kisiklatása. Kül- és belföldön egyaránt óriási erők mozdulnak, hogy a magyar gazdaság állapotának felmérésére ne kerüljön sor. Mindez a trianoni veszteséghez hasonló, napjainkat is beárnyékoló következményekkel jár.

Megítélésem szerint a rendszerváltozáshoz vezető belföldi folyamatok három sorsdöntő eseményből fakadnak. Első a Lezsák Sándor által 1987 szeptemberében összehívott lakiteleki találkozó, majd az 1988-ban civil szervezetként formálódó Kónya Imre-féle Független Jogász Fórum, végül az 1989-ben létrejött Ellenzéki Kerekasztal, mely az MSZMP korifeusait tárgyalóasztalhoz kényszerítette, egyben megakadályozta, hogy a (fél)diktatúra a szerveződő pártokat és ellenzéki csoportokat képes legyen megosztani. Az EKA-megbeszélések során vált meghatározó politikussá Antall József, és alapozta meg választási győzelmét „a nyugodt erő” MDF-je.

Hamar szembesülniük kellett a pártállam jövőnkét felzabáló gazdaságpolitikájával, a harminc százalékot meghaladó inflációval, a taxisblokáddal, a kevéské valutát felemésztő bécsi bevásárló turizmussal és a pusztító munkanélküliséggel. Mindez NATO- és EU-csatlakozásunkkal együtt ma már történelem, de az árnyéka igencsak hosszúra nyúlt.

Gyurcsány Ferenc országlása idején Csoóri Sándor tollából fakadt egy riasztó közlés: „Akárhová lépünk, kő csikorog a lábunk alatt.” Az idézet a költő-esszéista 2007-ben közzétett *Márciusi levél* című írásában olvasható. A nemzeti elkötelezettségű, de táborokba nem tartozó Csoóri köré rögvest ellentábor szerveződik. Eredeti szövegénél negyven-ötvenszer bővebb terjedelemben gyalázzák mind az írott, mind az elektronikus sajtóban. Nem az a meglepő, hogy a *Magyar Nemzet*ben publikált, alig háromhasábos kisesszé ekkora indulatot gerjeszt, hanem a válaszok mennyisége, a leplezetlen gyűlölség és a tényeket szemérmetlenül tagadó gyermekes dac.

Félő, hogy aki olvasta Csoórit, az özönével indított támadásokat nem – és fordítva: aki tud a ledorongolásról, nem ismeri annak tárgyát. Miről szól a *Márciusi levél*? Egyfelől megrázó képekbe foglal egy 2007-ben országszerte ismert és megszenvedett állapotot: szellemi, erkölcsi és anyagi nyomorúságunkat, mely jórészt a posztkommunista-liberális kormánynak köszönhető. Másfelől majd-hogynem könyörög a magyar értelmiség jeleseinek, rázzák föl a nemzetet, nyerjék meg minden jóakarátú tagját, és igyekezzenek a romlást-rombolást közösen megakadályozni. Ehhez kiemelkedő alkotókból és szakemberekből álló, pártoktól független testület szervezését ajánlja, mely afféle szellemi-morális felsőházként a környezetvédőkhöz hasonlóan élesztgeti és óvja a közerkölcsöt. Márpedig annak minimuma nélkül nem létezik fejlődőképes demokrácia. Csoóri gondolatmenete történelmünk egyik legfényesebb (tán legeredményesebb) időszakát, a reformkort idézi, egy bekezdése pedig 1848. március idusát, mai gondjainkhoz igazítva. Ennyi és nem több. Elégséges, de nem túlságos.

A *Márciusi levelet* közel száz kiválóság látta el kézjeggyével, így a felhívás a magánkezdeményezésből annak megjelenésekor rögvest közüggé vált. Már

másnap-harmadnap ordas indulatokat, az aláírók durva minősítését s a valós érveket nélkülöző vicsorgást szült. Íme egy közismert gondokat felvető írás, kör- és kórkép, hiteles forrásból, nagyszámú, nagytekintélyű hitelesítővel – s most nézzük, kik az ismertebb gyalázkodók.

Még egyszer: „Akárhová lépünk, kő csikorog a lábunk alatt” – kezdi Csoóri, költőként a nemzet robotosa; ugyanígy Debreczeni József gimnáziumi tanár, közíró, akkoriban a *Népszabadság* című napilap robotosa. Dessewfy Tibor szociológus kritikussá lép elő, a szöveg irodalmi értékét (is) vitatva. Gábor György vallásfilozófus, korábbi MSZP-tanácsadó továbblép: ő Csoóri értelmiségi voltát kérdőjelezi meg, mi több, a *Márciusi levelet* kommunista mozgalmi dalokhoz hasonlítja. Egy mívelt kozmopolita, Ungvári Tamás Csoórit Petőfivel, az epigon Lisznyai Kálmánnal, Vahot Imrével, Kertbeny Károllyal, Kovács Pállal, Szabó Dezsővel stb. rokonítja. E vegyes névsor mindössze annyit bizonyít: az idős polihisztor olvasta őket, legalábbis tud róluk. Gerő András történész szerint „ez egy öreg szöveg”. Valóban az, ha az emberi szabadság, az élhető élet és a társadalmi felelősség sok évezredes céljaira támaszkodunk.

A tavaly elhunyt Ungvári a *Népszabadságban* nyilvánosságra tévedt *Bérczek és sasok* című pamfletjében szúr-vág: „ma a jobboldal [...] Kádár János országának szellemét próbálja élesztetni. A kiáltványt aláírta számos egyetemi tanár, orvosprofesszor, humorista, volt nagykövet és megyéspüspök – szedett-vedett, mégis egységes csapat.”

Nem tudni, a pártállami folytonosság orgánuma, a *Népszabadság* sírt, röhögött, legyintett vagy évszámot tévesztett, mindenesetre közölte az írást zavaros hasonlataival, parttalanságával, giccsvádjával és Ungvári leplezetlen irigységével együtt. „Halhatatlanságba nyugalmazott költő” – írja Csoóriról.

Ér ennyit e pár héten át zsivalygó kakofónia?

A tanulás végett mindenképp.

Csoóri megállapítja: „A politika holtversenyében kell leélnünk az életünket.” Nem így van? Továbbá: „A rendszerváltás pillanatában azt hittük, a szabadság megváltása jön el.” Eljött? A költő látletele szerint: „A kórházi ágyak ilyenkor szoktak parancsszóra útra kelni... Az iskolák, a kis posták, a vidéki vasútállomások ajtaját ilyenkor szögezik be kalapácsos lidércek...” Netán Csoóri téved, s nyitva hagyták? Lázálom a tandíj, a vizitdíj, a jócskán megnövelt gázár, számtalan sarc, melyek fedezetét egész generációktól vették, majd verték el majd' fél évszázadon át? Hamis állítás, miszerint Gyurcsány Ferenc hazugságokkal nyert választást, erkölcsileg fertőzve a szavazókat, köztük a sajátjait? Túlzás, hogy a száznapos bolsevik Tanácsköztársaság rémuralma kevesebb kárt okozott, mint a Tocsik Mártástul, Bokros-csomagostul, Őszödöstul, rendőrtakostul, mindenesül közel kétezer napon át pusztító MSZP-SZDSZ rezsím?

A legdühödtebb támadás nem a felsorolt tényeknek, hanem Csoóri következtetésének szól: „aki értelmiséginek tartja magát, nem azonosulhat ezzel a kormánnyal”. Ezt nem hagyják szó nélkül egynémely tollforgatók, ezért hordanak össze tücsköt-bogarat, mely a *Márciusi levél*nek semmit, maguknak annál

többet árt. Csoóri pusztán rávilágít a közismert valóságra, nevezetesen: „a diktatúrában gyökerező demokrácia züllött és képmutató. Minden bajunk, nyomorúságunk oka, forrása ez. A diktatúra minden szennye és szörnyűsége így ömlött át zavartalanul a demokráciába, különösképp felerősödve az utóbbi öt esztendőben. [...] Ez a válság mára elérte az élet minden területét. Ott csikorog az ország gazdasági teljesítményében, az államháztartás elképesztő hiányában, az államigazgatás és a közösségi szolgáltatások állapotában...”

Csoórinak tudtommal egyetlen költő adott érdemi választ: Tornai József. Ami kettejüket összeköti, az a minőség tisztelete és a felelősség. Nem nagy dolgok, igazán maguktól értetődők, mégis az ellenoldali ricsajban tiszta hangok.

Minderre az átalakulás kevéssel hosszabb, mint félútján, annak tizenhetedik évében került sor. S mint látjuk, a sekélyes álviták hevessége azóta sem csitul, sőt mételeyüket a közösségi média fokozza. 1990 óta jócskán megtapasztalhatjuk, hogy a két világháború közt felizzó népi-urbánus ellentéteket ugyanazok a szelek dagasztják. A *Márciusi levél* közzétételekor sokan hittük: fújjanak csak, míg a változások nyomán elülnek. Nem így történt, de a vihar valamelyest csitult. Lassú folyású, esetenként hirtelen gyorsuló históriánkban sor került erre is, arra is. A vita egy időre eldőlt, Csoóri, a *Márciusi levél* és a vele egyetértők javára. Csön-des enyészet, hamari bukás vagy diadal, mindegy: nemcsak az utókor ítél – sokszor a közelmúlt és a jelen is. Az inga tíz éve visszalendült, bár az óra hol pontos, hol késik vagy siet.

Ami a kisiklatott rendszerváltozást illeti, abban egyszerre ludas a hazai társadalmi helyzet és a Nyugat békés átmenethez ragaszkodó, egyben zsákmányszerző magatartása. Nagyon más, mint az USA második világháborút követő Marshall-segélye, mely a Nyugatot, nem utolsósorban Nyugat-Németországot talpra állította. Így aztán a régi nómenklatúrának, csemetéiknek és klienseiknek hatalmukat csaknem maradéktalanul sikerül átmenteniük, főképp a gazdasági élet, a kultúra és az oktatás területén. Megőrzik a pártállami médiát, eredményesen akadályozzák az igazságtételt, élnek és visszaélnek a felemás kárpoztási törvény kiskapuival. Ellentétben a csehekkel és a lengyelekkel, még átvilágításra sem kerül sor (bár a politikai visszarendeződéstől ők sem mentesek). A művészetben egymással feleselő viták zajlanak: többek közt Tormay Cécile, Szabó Dezső, Nyíró József és Wass Albert kritikátlan földicsérése, illetve nevezettek földig gyalázása. Ugyanakkor vehemensen támad a dekonstruktív posztmodern szépirodalmunkban, képzőművészetünkben, színházainkban egyaránt. Megszállottjaik a terméket korszerű marketing-módszerekkel vadoztatják, már-már forradalmi irányzatként próbálják eladni, mintha a korábbi izmusok, köztük az avantgárd, a dada, a szürreál, a Bauhaus, Marcel Duchamp, André Breton, Moholy Nagy László, Breuer Marcell, Ezra Pound, Marinetti, Palasovszky Ödön, Kassák, később Tovsztogonov, Ljubimov, Sík Ferenc és Harag György meg a hazai pop, koncept és a hiperrealizmus, vagyis az előzmények nem léteztek volna. Senki sem vitatja a művészet meg-megújulásának ósrégi tendenciáját. A törésvonal nem e tekintetben, hanem a nemzeti gyökerű, egyben

európai érvényű, a hagyományokra is támaszkodó eredeti alkotás és a nemzetközivé puffasztott divat, a zsákutcás próbálkozások és a propaganda-művészkedés közt húzódik. Ugyanez jellemzi a posztmarxista (Heller Ágnes, a Lenin Intézet egykori hallgatója, Vajda Mihály, Kis János stb.) nézeteket és a szélső liberális filozofálást.

Ez sem újkeletű. Ady két verse, *A magyar ugaron* (1906) és *A Hortobágy poétája* (1907) a maradiság ábrázolásának költői megtestesülése. Az ugar kifejezést legelőször Széchenyi használta, majd Adyig számosan vették át. Jóval később bukkant föl Tamás Gáspár Miklós, és nemes egyszerűséggel kijelenti: „SZDSZ – vagy Mucsá.” Utóbbi alapján bátorodom megjegyezni: az álláspontját három-négyévente csereberélő tollnok, az MTA Filozófiai Intézet korábbi direktora a szélkelep forgolódás és a „haladó” ideológiai megfelelés tipikus jelensége. Persze nem rosszabb azoknál a költőknél, íróknál, képzőművészeknél és színházi embereknél, akik tehetségüket képesek és hajlandók a magyar önsorsrontás szolgálatába állítani. A botnak két vége van: egyik a Nyugat nyomában lihegő divat-művészkedés, másik a nemzetgazdaság, valójában az egész társadalom kiárusítása.

Nem sokkal a rendszerváltozás előtt s annak során végig jelen van a nemzetiek és az európeér-amerikánus nemzetközi kíméletlen harca. Harminc éve mérgezi közállapotainkat és szellemi életünket. Ki hazafi és ki nem az? – merül fel a kérdés, mintha a dilemmát egy-egy leegyszerűsítő válasz dűlőre juttatná. A mind gyakrabban követelt Európai Egyesült Államok valamely ellenfelétől nemrég olvastam: a földkerekség egyetlen szerves fejlődéssel létrejött uniója az USA. Ordas tévedés. Az ötven tagállam összeállását Észak és Dél véres polgárháborúja előzte meg. A konföderáció András-keresztes zászlaját ma is tömegek lobogtatják évről évre. A katalánok, a skótok, az észak-írek, a koszovói szerbek és az ukrainai oroszok elszakadása jó ideje égető kérdés.

Darab ideig úgy tűnt, 56 nyomasztó örökségét Nagy Imre miniszterelnök 1989. június 16-ai újratemetésével sírba lapátoltuk. Csakhogy a múlt nem múlt el. A szovjet csapatok november 4-ei bevonulásakor – az országot ténylegesen el sem hagyták, csupán laktanyáikból vonultak ki – egykori ávósokból és rendőrökből jelentős létszámú karhatalmi alakulatok szerveződtek. Magyar kommunistákból, akik a kommün óta másodszor saját hazájukra támadtak. 56. december 4-én hóban-fagyban asszonyok-lányok ezrei indultak a Hősök terére egy szál virággal. Két nappal később került sor a Marx téri tüntetésre, mely a megtorlás véres krónikájába hat halottal és számtalan sebesülttel írta be magát. 1957. május elsején nagyjából ugyanannyian vonultak fel, mint Nagy Imre temetésén. Egy emberöltővel később a pufajkás Horn Gyula miniszterelnökké avanszált. Kollektív emlékezetvesztésről vagy az MDF kudarcra és a Sólyom László-féle „láthatatlan alkotmány” nyomán szükségszerű visszarendeződésről van szó? Ki-ki maga döntse el, mindenesetre a magyar társadalom 56-os vélekedése egységesnek ma sem tekinthető.

Havas Szófia, az MSZP egészségpolitikusa, Horn Gyula unokahúga még 2016-ban is kitarat korábbi nyilatkozata mellett, miszerint az 56-os forradalmárok

fasiszta zsidógyűlölők, a felkelés pedig ellenforradalom. Angyal Istvánról, a Tűzoltó utcai felkelők kivégzett zsidó parancsnokáról, Krassó Györgyről, a tíz év börtönre ítélt, emigrációjáig rendőri felügyelet alá helyezett ellenállóról és másokról szót sem ejt. Ezzel szemben idézi Gyurcsány Ferenc kijelentését: „Mindenkinek megvan a maga 56-ja.” Attól idéz, aki eldadogta káromkodásokkal tűzdelt, ám kivételesen tényszerű őszödi beszédét, majd az ünneplők ellen 2006. október 23-án lovasrendőr-támadást és könnygáz-sortüzet indított. A tömeges elmarasztalástól messze elkülönül szépirodalmunk egyik legismertebb szerzője, Nádas Péter véleménye, miszerint az őszödi szónoklat „nagyszerű beszéd, a retorika egyik csúcsa”. Nádasdy Ádám költő-műfordító kijelenti: „Gyurcsány Ferenc [...] nyelvhasználata nem kritizálható.” E két kiragadott példa valóságos hadijelentés a rendszerváltozás tizenhatodik évében vívott szellemi polgárháború színtereiről.

Október 23-án és március 15-én, nemzeti ünnepeinken 1990, vagyis létrejöttük óta a pártok és töredék pártocskák külön megemlékezést szerveznek. Ez nem kevesebb, minthogy idestova harminc éve a nemzeti minimumban sem vagyunk képesek megállapodni. Ugyanezt igazolja a határon túli magyarság kedvezményes honosításáról szervezett 2004. december 4-ei kudarcos népszavazás. Illyés 27 évvel korábban született kétrészes írása, a *Válasz Herdernek és Ady-nak* pusztába kiáltott szó költői hasonlatával együtt: „A határainkon túli magyarság úgy tapad ránk, mint kenyérre a héja, s az a kenyér bizony itt sül.” Bár ócska politikai trükk, fel-felizzik az ügynöktörvényről gerjesztett vita, melynek lényege: fedjék föl, kik voltak a kényszerrel és zsarolással (is) beszerzett spiclik, de maradjon homályban, kik vették rá őket, és kik voltak az irányítók. Az álságos követelés mindmáig teret ad az örökös gyanúsítgatásnak, a vádaskodásnak és a valódi felelősség elkenésének.

A felsoroltak a rendszerváltozás kacskaringóit, súlyos hiányosságait és elmulasztott esélyeit csupán töredékesen tartalmazzák. Beleértve az 1998-tól 2010-ig megtapasztalt politikai instabilitást, négy párt megszűnését, mások átalakulását vagy átpingálásukat és újak alapítását. A szívdarványos képet tarkítja számos civil szervezetnek álcázott harcias politikai képződmény létrejötte, elhalásuk és újszülöttük felszínre bukkanása. E kísérleti termékek részben liberális amerikai és nyugat-európai, részben hazai produktumok. Világjelenségek, melyek begyűrűznek Kelet-Közép-Európába és Magyarországra is. A nemzet tudat a pártállami rendszer bukása óta hol gyengül, hol erősödik, ám összességében ingatag. E jelenség egyszerre tulajdonítható a terjedő globalizmusnak, és hazai pártfogói szorgos ténykedésének. Rányomja bélyegét a kultúrára és a művészetre is. Évtizedek óta a „progresszió” diktatúrájában élünk, mely főképp a nemzeti gyökerű, hagyományainkra (is) támaszkodó törekvéseket fojtogatja, esetenként kifejezetten gyalázza. A tetszhalottként újjáéledő, aktuálpolitizáló irodalom, színház, képzőművészet és kritika jól körülírható érdekeket szolgál. Ez sem volna baj, ha a kakofónia nem igyekezne az alkotó csöndet túlharsogni, és kormány, illetve irányváltáskor egy-egy aktuális divathullámra

fölkapaszkodva a századok során újra és újra kivajúdott értékeinket vehemensen tagadni.

Ennek is megvan az előzménye.

Kölcsey Ferenc 1834-ben született *Parainesis*e hangsúlyosan tartalmazza: „Soha nem tudtam megérteni, kik azok, kik magokat világpolgárnak nevezik? Szeretni az emberiséget, ez minden nemes szívnek elengedhetetlen föltétele. Azért ne hidd, hogy Isten bennünket arra alkotott volna, hogy a föld minden gyermekének egyforma testvérök, s a föld minden tartományainak egyforma polgárunk legyünk. Leonidas csak egy Spártáért, Regulus csak egy Rómáért, Zrínyi csak egy Szigetvárért halhatott meg.”

Ellenérvként fölhánytorgatható, hogy fentieket a *Himnusz* költője százhetvenhat évvel ezelőtt írta, ám azóta a világ jócskán változott. Erre (is) hivatkozva kérte Rákosi Mátyás Kodály Zoltánt, hogy új szöveggel új himnuszt komponáljon, mire a zeneszerző: „Jó úgy, ahogy van.” Ha más nem, Kölcsey szavainak érvényességét igazolja, hogy a nagyhatalmak és a Nyugat gazdaságilag fejlett országai érdekeiből azóta sem hajlandók akár egy jöttányit engedni. Sőt, a kevésbé fejlett kicsik sem. Kölcsey intelmeit manapság értelmezve tehát oda jutunk: más a kíméletlen önérdek, a bezárkózás és a szomszédaink rovására való érvényesülés, megint más a kölcsönös egymásra utaltság belátása és az okos megegyezés. Történelmünkben erre is akadnak példák. Köztük a Károly Róbert által szervezett visegrádi királytalálkozó, jóval később Bethlen Gábor erdélyi munkálkodása, a kuruc szabadságharcnak a majtényi vereséget követő lezárása, illetve a szatmári békekötés. Utóbbi egyfelől II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek birodalmi hercegi címet és óriási birtokokat kínált, másfelől a szabadságharc résztvevőinek bántatlanságot biztosított. Hasonló az 1867-es kiegyezés. Némi huzavonát követően a politikusok az Osztrák Császárság részéről freiherr von Beust külügyminiszter, a Magyar Királyságéról Andrássy Gyula gróf és Deák Ferenc alapos érvei alapján belátták, hogy a szoros együttműködés kölcsönös érdek – ha a közvéleménnyel maradéktalanul nem is sikerült elfogadtatniuk. Mindenesetre attól fogva Kossuth Lajos Ferenc József császár és királlyal emlékpoharak tízezrein meg a paraszti tisztaszobák falaira aggatott olajnyomatokon együtt szerepelt. Végül Kossuth Lajos Ferenc fia, az olaszok által sokszorosan kitüntetett bánya- és hídépítő mérnök a Wekerle-kormány tagjaként miniszterséget vállalt.

Manapság mintha feledésbe merülne a szovjet csapatok 1991 tavaszán kialakított távozása, jöllehet egy ország lélegzett föl. Mi tagadás, a Szovjetunió rogyadozása és a világpolitikai helyzet nyomán részint ajándékba kaptuk, részint Antall József miniszterelnök és Für Lajos honvédelmi miniszter moszkvai tárgyalásain tanúsított bátorságának köszönhattük. Ugyanígy a KGST megszüntetését, melyet a magyar kormány a tagállamok közt elsőként kezdeményezett. Ez a lépés, mint a rendszerváltozás megannyi vívmánya súlyos áldozatokkal járt. Az óriási szovjet (orosz) és a kelet-közép-európai piacokat másfél évtizedre elvesztettük anélkül, hogy a nyugatiak megnyíltak volna. Mondhatni,

átmeneti állapot, a rossz meghaladása a jó érdekében, csakhogy a munkanélkülivé vált tömegeket aligha vigasztalta.

A rendszerváltozás egyre ritkábban hivatkozott tévedése (szabotázs?) a Zé-tényi-Takács-féle igazságtételi törvény elkaszálása Sólyom László alkotmánybíróági elnök és Göncz Árpád köztársasági elnök fellépése nyomán. Utóbbi nem átalította a „fasiszta veszélyre” hivatkozva az olasz *La Stampa* című lapban világgá süvöltöni: „Európa segíts!” Később ugyanerre a sorsra jutott Gulyás Gergely lex Biszku néven elhíresült törvényjavaslata, mely kezdeményezte a Kádár-kormány tömeggyilkos belügyminisztere és más tettesek felelősségre vonását. Elrettentő gaztettek maradtak megtorlatlanul. Nagyszabású és kisztílu tolvajok, a tervgazdaság és a szocialista külkereskedelem vámszedői újfent szakértökké váltak. Ezek után nem csoda, ha az áldozatok, leszármazottaik és a kárvallottak rendszerváltozás helyett módszerváltozást emlegetnek, s az egykori bűnösöket, utódaikat és követőiket a hatalomba vissza-visszaszavazzák. Ma úgy tűnik, a közvélekedés és a merőben különböző politikai szándékok egy dologban tekinthetők többé-kevésbé azonosnak: NATO- és EU-csatlakozásunk pozitív megítélésében.

Összegezve: a társadalmi változás erkölcsi alapjainak aláásása az elmúlt harminc év kacskaringóit, visszarendeződését, meg-megtorpanását és keservesen kivívott eredményeit egyaránt jellemző hagyatékunk. A fordulat a 2011. április 25-én elfogadott Alaptörvénynek köszönhető, mely a benne foglalt nemzeti hitvallással együtt lehetőséget nyújt az ország valódi érdekeinek képviselésére, többek közt a népszuverenitás meghatározásával, a házasság és a család egyértelmű definiálásával, az idegen népesség betelepítésének megtiltásával, a nemzeti vagyon gondos kezelésével és az államadósság-küszöb megállapításával – hogy csak a legfontosabbakat említsük. Nem véletlen, hogy a hazai balos politikai múmiák alkotmány helyett „tákolmányt” szajkóznak azóta is. Lelkes tanítványaik által üzemeltetett sajtójuk immár nem csak az országot hálózza be – jóformán egész Európát és a tengerentúlt. Hazai és külföldi újdondásaik csápjai mindenüvé kinyúlnak, éppúgy, mint elődeiké az első világháború előtt, közvetlenül azután és a kommunista emigrációban. Egy új Trianontól ma még nem kell tartanunk, de a nemzeti szuverenitás tagadásával, illetve annak megkérdőjelezésével, ahogy a vicc mondja: „igény lenne rá”.

Alpári gyalázkodás a közösségi médiában, az alantas indulatokat és irigységet gerjesztő politikában s az épp divatos, progresszívnek titulált művészetekben; meglátásom szerint ez az elmúlt három évtized legvegyesebb hordaléka, akkor is, ha világlajosság. Hamvas Béla egy mondása ma is időszerű: „Hölgyeim és uraim, Önök most épp mit hazudnak?”

Alexa Károly, az egykori *Mozgó Világ* főszerkesztő helyettese, később a *Hitel* kéthetilap rovatvezetője, író-irodalomtörténész és sok más a *Magyar Nemzetben* közölt interjú egy sarkos felvetésére válaszolva: *A rendszerváltozás pillanatától megindult a nemzeti értékek degradálása is*, így felel: „A tudatos megtévesztésnek azt az áradatát azonban nem kalkulálhattuk, amellyel a liberális baloldal

szeretné történelmi vétkeit tagadni és nemzetellenes narratívában egyesíteni a maga eszmerendszerét. [...] Ez a képlet mind robusztusabb 2010 óta, amikor szembesülniük kellett azzal, hogy a közakarat megváltoztatása számukra demokratikusan nem, csak manipulációval, puccsok szervezésével és idegen érdekekhez való feltétlen igazodással érhető el.” Tóth Ida utolsó kérdésére: *Miféle mérce alapján érdemes ma művekről beszélni?* Alexa így felel: „Számomra meghatározó, hogy egy-egy mű – legyen az új vagy akár régebbi – miként kapcsolódik a magyar nyelvű és nemzeti elkötelezettségű civilizációs törekvésekhez. [...] Ez a felfogás a posztmodernitás jelen állapotában nem mondható többségi véleménynek. És ez az, ami nem érdekel. De a képviselői sem.”

Tiszta beszéd, világos mondatok.

Kíváncsian olvasnám az ellenoldal válaszait, ha a Csoóri-féle *Márciusi levél*-re kiizzadt reakciók s az újabb rágalmak nem kedvetlenül énének el. 2007-ben hamar fölhabzott a ferdítés, a hamisítás és a költő lekicsinylése. Ma sincs más-képp. Mi több, akkoriban a kesztyűt még nem névtelen sajtó (segéd)munkások, hanem magasan képzett, jótollú értelmiségiek vették föl. Azóta se hajtották el, de legalább használták, ma viszont a mezítelen bunkósbot járja. Csaknem (helyes)írástudatlan politikai vigécek és vazallusaik forgatják érvelő-tisztázó viták helyett.

Trianon századik s a rendszerváltozás harmincadik évfordulóján egy szó kívánczik ki belőlem: megbékélés. Vagy nevezzük méltányosságnak, bármi lehetetlennek tűnik manapság. Máskülönben a szomszéd népekkel, de még a sajátunkkal se jutunk dűlőre. A harag és a múltba révedő fájdalom nemhogy nem előreívó, sokkal inkább marasztaló. Előbbi a parttalan indulatot szítja, utóbbi a siránkozást erősíti föl. Holott a cselekvés – noha nemzedékek fáradságos munkáját köti le – fokról fokra közelítheti a Kárpát-medence népességét, magyarokat, nem magyarokat egyaránt. Éppúgy, ahogy idő kellett a rablóbékét övező hallgatás megtöréséhez. De ha a valóság kilép a fényre, nemcsak vizsgálódó történészek, művészek és tollforogatók, a föleszmélő tömeg lelkét is izzítja. Tisztító lehellet Sütő András *Advent a Hargitán* drámájának 1986. évi ősbemutatója, a rendszerváltozást nem sokkal megelőző, százezreket mozgósító Erdély- és Dunakanyar-tüntetés, Antall József „lélekben, érzésben 15 millió magyart” megszólító beszéde, szabad és tisztességes megemlékezés 56-ról, Benedikty Tamás hiánypótló nagyregénye, a *Szuvenír* és színvonalas kiállítások sora. Az Alkotmány utca-Kossuth tér sarkán készülő nemzeti összetartozás emlékműve hamarosan agyunkba vési a veszteséget anélkül, hogy más népeket támadna. Tóth Dávid 2011-ben felállított hatvani szobra ténylegesen-szimbolikusan remekül ábrázolja a falakat, s a határainkon inneni- és túliak kinyújtott kezét. Utóbbi a magyarság meghatározó feladata, testben-lélekben egyaránt.

Aba Béla tervezőgrafikus 2011-ben kiadott magyar-angol nyelvű hasonmás kötete, a *Magyarország gazdasági térképekben* (az 1920-ban megjelent eredeti reprintje) a csonkítást a takarékpénztári fiókoktól a vasútvonalakig, a termőterületekig, az erdőkig, a bányákig, a felsőoktatásig, a szakképzésig, az írástudatlan

népesség területi megoszlásáig és a kórházakig ábrázolja, röviden: lefedi a természeti kincseket, a közlekedést, a pénzügyeket, az ipart, a mezőgazdaságot, a művelődést és a kultúrát. Ez volt – de mi van ma?

A magyar összetartozás első, legszilárdabb oszlopa a nyelv. Második Széchenyi István meghatározása: a kiművelt emberfők sokasága határainkon innen és túl. Harmadik a gazdaság. Az 1335-ben összehívott visegrádi királytalálkozó, jóval később a V4-ek szerveződése óta a közép-európai nemzetek, kivált a Kárpát-medence népei egymásra utaltsága több mint nyilvánvaló. Negyedik a közlekedés fejlesztése. Ötödik az államaink egymást kiegészítő, de hagyományait, értékeit, sajátosságait megtartó önállása. Legyen a térség Európa szerves része és hozzáadott értéke – hiszen ezer éve az –, de ne váljon arctalan vagy nagyon is nevesíthető hatalmak játékszerévé, főleg nem az erőszakos szellemi-politikai-gazdasági befolyásolás terepévé.

A tennivalók sokasága hosszan folytatható. A skála Magyarország és szomszédai idegenforgalmától a kölcsönös beruházásokig, a hidak, a vasutak- és közutak fejlesztéséig, az energiafolyosóig, az oktatásig, a műfordításokig, a képzőművészeti kiállításokig, a muzsikáig, a táncig, a színházi előadásokig és a sportig terjed. Más szóval: népeink alaposan ismerjék meg egymást, hogy legyen honnan közeledniük.

A parttalan történelmi viták sehová se vezetnek, de az sem, ha az emlékezés kihuny. Láttuk, mivel jár nemzeteink egymásra uszítása, majd az önfeladás és a kierőszakolt látszatbéke. Ma Európa ismét mozgásban van. Ilyen-olyan egyéni akaratok, diktátumok, elvtelen alkukra épülő politikai koncepciók s a felismert szükségszerűség fessegetik az eddigi rendszert. Tudják a politikusok is, de többségük egyelőre nem tud mit kezdeni a túl gyorsnak tűnő átalakulással – köztük az újkori népvándorlással –, inkább követni vagy elhallgatni próbálják.

A magyarság és térségünk teljes körű megbékélésének elengedhetetlen feltétele a szomszéd országokban joggal követelt magyar közigazgatási és kulturális autonómia. Közben lassacskán fogyatkozhat a kölcsönös bizalmatlanság, s talán növekedhet a zavartalan együttélés híveinek mozgástere, afféle valódi „eurokompatibilitás”, melynek az Európai Unió létrejötte köszönhető. E tendenciát (is) szorgalmazta Ferenc pápa történelmi jelentőségű látogatása Csíksomlyón.

A kapcsolatok erősítésére aligha vállalkozik bárki is – helyettünk. Ám vannak s a közeljövőben lennének, lehetnének vállalkozók itt is, ott is – velünk. Hiszen a német egység éppúgy talált támogatókat, mint az ellenkezője: a szlovén, a horvát, a bosnyák, a macedón, az ukrán stb. függetlenség és a különböző autonómiamozgalmak.

Trianon meghaladásának és az idén harmincadik éves rendszerváltozásnak van még egy rugója: a hitélet megerősödése, jobban mondva feltámadása tetszhalott állapotából és az egyházi oktatás térnyerése. Mindezek feltételei a keresztény-keresztyén erkölcs és életvitel újjáéledésének, melyektől a Nyugat messze eltávolodott. Az állam elsőként Franciaországban tűzzel-vérrel kikövetelt

szekularizációja az egyház évezredes túlhatalmát ugyan megszüntette, de a szakralitást és a közösségi gondolkodást azóta is elszántan gyöngíti, közben az örök vigasz politikai ígéretessé silányul. Ennek kéne útját állni, hívőknek, nem hívőknek egyaránt. Muhi, Mohács, leverett szabadságharcaink, Trianon és 56 után országunk annyiszor tért magához és állt talpra, hogy akik nem hisznek a csodákban, azok – nálunk legalábbis – nem realisták.

Végül a *Hitel* főszerkesztőjének felvetésére válaszolva: igen, a nemzeti ideál, jelleg és a történelmi szükségszerűség valóban szorosan összetartozók a művelődésben és az államszervezésben egyaránt. Fontos a hivatalnok, de jó esetben maga is gondolkodó értelmiségi (ellenkezőjébe inkább bele se gondolok). Ami pedig az államtól való elvárásomat illeti: ne követeljen feltétlen odaadást, elvégre a jó szándékú tárgyilagos bíráló a demokrácia szerves tartozéka, mi több: annak lendkereke. A bármely kormány iránt tanúsított politikai hűség és az elvhű, koherens gondolkodás merőben más. Előbbi a rendszer elöregedése, hibái, tévedései, netán bűnei miatt legfőljebb időszakos, utóbbi – meg-megújulva is – az élet végéig tart. Ezért az államtól csupán annyit kérek, adjon teret a vitáknak, mi több, ösztönözze, hallgasson a nemzetépítő írástudókra, művészekre, értelmiségiekre, földművesekre és kétkezi munkásokra, bárkire, akinek az ország valóban fontos. Röviden: a nagy többség érdekeit képviselje, bármiféle hangos kisebbség érdeksérelmével is jár.

